

Condom-Marcjac» (*Mel. Phil. Gersoise* 1964, 55) o sigui 1/3 Oest i NO. del departament. Podem fiarnos-en, majorment, vist que ja n'abunda la documentació antiga en aquestes zones: el primitiu i el collectiu els veig ja en dues afrontacions de 1457, incloses en el *Cart. d'Ossau*: «auprés de dus tausiis qui són ---», «a l'endret de un tausiaa qui es en la creste ---» (pp. 271, 272); P-Raymond, *DTop. BPy.* registra tres exs. del collectiu *Tausia(s)*, un de *Tausiet* i un altre del plural *Les Tausis-Espés* com a nom d'un bosc; i encara trobo un *Col de Touseilla*, a la vall d'Arrens, quasi al trini amb Gourete i el Gave de Soussoeu (mapa Boisson d'Ossau-Aspa, B x 5).⁴

DERIV.: De TÒS. Urgellet + *tosser* (lo *toşé del bou*) 'peça de drap (o de fusta) que lligada al tòs serveix per junyir-los i menar-los' (Cabó, 1957). *Tossol*, que per a un 'tossalet' ja hem vist en Verdagner, és també el tòs mateix (=cast. *tozuelo*), S. XIV (*Tresor de Pobres*) i avui Maestrat i pastors (*BDC* XIX, 212); *tos-soló* 'cop al cap' maestr. (un *tosoló* Vistabella, 1935) i Fraga (*BDC* IV, 43), però val. S. *tossaló* (Valor-Giner); i aquest, 'lesca grossa de pa' tort. (*BDC* III, 112; Spitzer, *LexikK*, 132).

D'on és derivat un verb *tossolar* pastors (*BDC* XIX, 212) o *ostossolar*, -se «rompre's lo tòs o testa d'algun colp» Maestrat i Matarranya (GGirona, *Voc. M.*); Benasc «se va caire y se va *estussolà*», «se cayó y se desnucó», «en casi todo Aragón dicen *estozar*», però també *estobolár* 'romper la cabeza' a Echo (*RLiR* XI, 162) i fins en escr. aragonesos: «*La casa de los Pochos* es un pobre edificio en donde habita quien ha servido a García-Arista de modelo inconsciente para un personaje de 'El Olivar': si lo sabe el Pocho auténtico, lo *estozuela*» (*Rev. de Aragón* 1902, 287); *toholúdo* «tozudo»: des d'Ansó (*tohelúdo*), per Echo a Panticosa i Aineto de Guara (*RLiR* XI, 182); Sogorb *tozolada* «tozolón» (Torres Fornés).

Tossar 'topar una bèstia amb una altra, o amb un indret, a cops de tòs', ja en el S. XIV en el *Cavaller Fuglat*: «una bèstia molt orribla, major que --- muntanya --- e venia *toçant* e ga<n>yolant com fa truça ab sos porcells --- ab sa bocha uberta, ten gran que 1000 cava<l>lés --- n'entraren en un colp ---» (*CoDoACA* XII, 90.5); «*toçar* ab corn: cornu petere; *t.* encontrant ab altre: occurrere, obviare, offendere; *t.* estropeçant: incurcare», Busa-N.

Val a dir que en el present no s'ha conservat la vocal etim. ò, sinó alterada analògicament: molts diuen *tòsan* i potsers són més el qui n'han fet *tússen* (segurament ajudant-hi la influència de *tusten*: és ja la forma que dóna Belv.) («*tussar*: topar los animals; obstinar-se»; Lab. des d'aquí remet a *tossar* oblidant, però, aquest): «--- el pastor --- acondeix les cabres, i les ovelles i bens, i els descomparteix quan *tussen*», Comromines (*Vida Austeras*, 231.22); en efecte així se sent a moltes rodalies del cat. or., i en l'occid. fins al cap del Pallars: «les corders *se tusem*» a tots els pobles de Cardós i V. Ferrera (*tusen* a Esterri de Cardós), 1932-34; *la báka tuse* 'enverteix (la gent) amb les banyes' (Arestui, 1963).

Tossar es manté, en canvi, a la major part del català occidental: des de Tortosa (*BDC* III, 111) fins a Barravés, Benasc (*BDC* VI, 23); a Bonansa, en el sentit d'"entestar-se" (*BDLC* XIII, 297), on en canvi dirien *tosseiar*, -ear 'topar' (*AlcM*); contaminat per *truçar*: les cabres *trussen* a Llofríu (*BDLC* IX, 342); i cf. Krüger, VKR VIII, 16, n. 1; Spitzer, *LexikK*, 132-33. Segons *AlcM* hi ha *tussen* a Cerdanya, Garrotxa i Maestrat, però *tossen* a la major part del Princ. i del P. Val., res a les Illes (tampoc *DFgra.* ni *Damen.*), però el mot no sempre deu haver estat estrany a Mall., puix que d'aquí ha de derivar el subst. *tussa*, que el *Damen.* registra com a sinònim de 'trompada' i el *DFgra.* com a 'glop de licor', i en un ús figurat se'n servia AMAlcover, com 'embranzida, escamesa', puix que titula «*Tusses* an els dialectes de Castelló i de Lluçena» el report de llurs enquestes dialectals en aquestes dues ciutats (*BDLC* XII, 293).⁵

A Itàlia també apareix, i amb vocal u, tant a l'extrem N. com a l'extrem S.: Val-Anzasca *tússá* «cozzare» (*ARom.* XIII, 187), Basilicata *tútsa*: colpo, urto (specie. di testa con testa) (Matera, *ZRPb.* XXXVIII, 279). És probable que sigui encara la mateixa arrel en l'it. comú *rintuzzare* 'esmusar, esmotxar, despuntar', ja molt usat per Boccaccio: «prima il biasimò d'aver, per dar mangiare a una femina, ucciso un tal falcone; e poi la grandezza dell'animo suo, la quale la povertà non avea potuto, ne potea, *rintuzzare* --- commendò», *Decam.* V, § 9, ed. 1961, 365.22 (només vagament trad. «no havia poscada --- *retenir*» en la versió catalana de 1429, 337.18). En l'arag. de Sogorb es diu «*tozar*: topar el carnero; porfiar neciament» (Torres Fornés), però *tocear* a l'alt Aragó (Casac., *BDC* XXIV).

Tossut 'pertinaç', amb matís de pertinàcia excessiva [Lacav.]: d'ús general en tot el domini lingüístic; «*tos-sút*: terco, quando se toma por irreducible», CRos, 1764 (231); «que *tossut* eres: no sigues tan cabut», J. G. M. (1957); «cabuts, *toçuts* y sobercs», «els de Xaló --- són sobèrcs, y més *toçuts* que la bòyra ter-rera ---», MGadea (*T. del Xè* I, 243, 33); així mateix arag. *tozudo* [1780, *DACEsp.*], d'ús rar i molt afectiu en cast. fora d'Aragó, d'on sempre s'ha considerat peculiar (Peralta, Borao, Torres Fornés).

L'abstracte *tossuderia* [Lacav.] és ben conegut en una variant fonètica vulgar, alterada per dissimilació [Lab.]: *AlcM* amb una extravagant grafia *tossoneria* el creu peculiar de l'Emp., Maó i algun altre punt; però en realitat és general almenys en el Princ. [Bna. 1910 ---, amb -d- no ho vaig sentir mai fins c. 1920]: «DOMINGO: Ara estic comprant un palco / que... estern per un ral o dos. / TUYAS: Déu meu! Y estant per tan poc...? / DOM: Qué hi farà: *tussunerias*...», Pitarra (*El Punt de les Dones*, Gat. II, 106). Només Mall. i part de Men. ha restat refractària, però aquí s'ha introduït l'alteració metatètica *tudossaria* (*BDLC* X, 254).

D'aquí han extret després una deriv. regressiva *tudossa* els mall., amb el sentit de 'tossut, tanoca': «el tartaner --- se veu qu'és *tudossa*, que la raó no li entra», «se necessita esser-ho *tudosses* i trons per avanarse de no sebre escriure»; a Men. 'tossuderia': «Digau